

Грищенко Н. М.,
ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

OBJECT UNLAWFUL APPROPRIATION OF PROPERTY COMPANIES, INSTITUTIONS, ORGANIZATIONS

Розглянуто ознаки основного безпосереднього об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації предмета та об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Надані пропозиції щодо внесення змін до кримінального законодавства України у сфері охорони господарської діяльності з урахуванням визначення основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України. Запропоновано передбачити відповідальність за це діяння в розділі «Злочини проти власності» КК України.

Ключові слова: особливості об'єкта злочину, кримінальна відповідальність, рейдерство, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Рассмотрены признаки основного непосредственного объекта противоправного завладения имуществом предприятия, учреждения, организации предмета и объективной стороны противоправного завладения имуществом предприятия, учреждения, организации. Представлены предложения о внесении изменений в уголовное законодательство Украины в сфере охраны хозяйственной деятельности с учетом определения основного непосредственного объекта преступления, предусмотренного ст. 206-2 УК Украины. Предложено предусмотреть ответственность за это деяние в разделе «Преступления против собственности» УК Украины.

Ключевые слова: объект преступления, уголовная ответственность, рейдерство, противоправное завладение имуществом предприятия, учреждения, организации.

Defined the main immediate object of wrongful acquisition of the property of the enterprise, institution or organization (article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine). Suggest ways to improve section "Crimes against property" of the special part of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: object crime, criminal responsibility, raid, illegal seizure of property company, institution or organization.

Найважливішим моментом у науці кримінального права є вчення про об'єкт і предмет злочину. Від з'ясування сутності об'єкта злочину та його поняття залежить правильне рішення багатьох питань кримінально-правового регулювання. Виступаючи системоутворюючим елементом складу злочину, об'єкт дозволяє розкрити соціальну сутність злочину та встановити його суспільно небезпечні наслідки.

Однією з тенденцій сучасної теорії кримінального права є намагання дослідників відійти від розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин, оскільки таке розуміння засноване на абстрактних умоглядних ідеологічних постулатах, штучно запроваджених у дійсність [1, с. 40].

Мета статті – проаналізувати особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Як зазначено окремими авторами, існують різні підходи щодо поняття визначення об'єкта злочину, які пропонують об'єктом злочину визнавати людину або її суб'єктивні права (Д.А. Дріль та Г.П. Новосьолов), соціальні цінності (П.С. Матишевський, П.П. Андрушко), правові блага (С.Б. Гавриш, В.А. Наумов). Більшість із вищезазначених підходів не є новими, тому що вони були розроблені як вітчизняними, так і зарубіжними криміналістами минулого, оскільки розвиток права відбувається у двох напрямках сприйняття правового матеріалу – в

межах національного права та запозичення з іноземного права.

Однак кримінальним правом охороняється не вся сукупність цих відносин, а тільки деякі з них, які поставлені законодавцем під охорону кримінального закону. Тому не тільки безпосереднім і родовим, а й загальним об'єктом усіх злочинів є не вся система суспільних відносин, а тільки ті з них, які охороняються кримінальним законодавством. Так, загальний об'єкт злочину не являється постійною системою суспільних відносин, а мінливою сукупністю суспільних відносин, що залежить від закону про кримінальну відповідальність [2, с. 48].

Більшість авторів, які обґрунтовують власні дефініції об'єкта злочину, повністю не відмовляються від можливості визнання об'єктом злочину суспільних відносин. Так, О.М. Кривуля та В.М. Куц зазначають, що в злочинних діяннях окремих осіб відсутня небезпека суспільним відносинам, тому вони не є об'єктами злочину. Але можуть виступати як останні, якщо протиправні дії досягають такої критичної маси, яка дорівнює діяльності великих соціальних груп [3, с. 74].

Є.В. Фесенко не виключає суспільні відносини з ланцюга цінностей, які становлять об'єкт злочину [4, с. 10].

Систему суспільних відносин утворюють різні суспільні відносини: економічні, політичні, ідеологічні та ін. [5, с. 35].

Отже, противники визнання лише суспільних відносин об'єктом злочину повністю не заперечують можливості останнього. Тому ми дотримуємося визначення об'єкта злочину за класичною теорією, що стосується цього питання, відповідно до якої об'єктом злочину є саме охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди або створюючи загрозу її завдання [2, с.107].

Широкого розповсюдження набула класифікація об'єктів злочину по вертикалі, яка класифікує об'єкт злочину на загальний, родовий та безпосередній. Низка злочинів має не один, а декілька безпосередніх об'єктів. У теорії кримінального права досить поширеною набуває триступенева класифікація багатооб'єктних злочинів «по горизонталі». Сутність цієї класифікації – в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний, додаткові обов'язкові і факультативні об'єкти злочину [6, с. 81–84].

Найбільш поширеною серед науковців є точка зору стосовно суспільних відносин, які поділяються на носіїв (суб'єктів) відносин; предмет, з приводу якого існують відносини; суспільно значущу діяльність (соціальний зв'язок) як зміст відносин.

Згідно з точкою зору законодавця родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-3 Кримінального кодексу (далі КК) України, є сфера господарської діяльності, про що свідчить розміщення ст.ст. 205-1, 206-2 у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України.

Правильне визначення безпосереднього об'єкта злочину має суттєве значення під час його кваліфікації. При цьому необхідно врахувати, що злочинні посягання фактично завжди спричиняють шкоду не одній, а одразу кільком групам суспільних відносин, а їх суспільна небезпечність не вичерпується лише погрозою лише родовому об'єктові, оскільки в соціальній життєдіяльності одна група відносин завжди взаємодіє з низкою інших. Саме тому в процесі встановлення безпосереднього об'єкта злочину потрібно визначати, якими суспільними відносинами насамперед завдається шкода від злочинного посягання [7, с. 127].

Чітке визначення об'єкта злочину сприяє точному встановленню його місця в особливій частині. З метою недопущення використання схем і методів протиправного поглинання й захоплення підприємств, урегулювання основних важливих аспектів протидії цьому явищу Верховною Радою України прийнято Закон України № 642 – VII від 10 жовтня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», яким внесено доповнення до КК України ст. 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців» та ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».

Виходячи з розміщення ст.ст. 205-1, 206-2 у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності»

Особливої частини КК України, можна зазначити, що основним безпосереднім об'єктом даних злочинів, на нашу думку, необхідно визнавати коло суспільних відносин у сфері вільного здійснення захисту законної господарської (підприємницької) діяльності.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст.206-2 КК України, є встановлений законодавством порядок легітимної роботи підприємств, установ та організацій, додатковим безпосереднім об'єктом являється порядок передачі (відчуження) майна підприємств, установ та організацій, а додатковим факультативним безпосереднім об'єктом можуть виступати суспільні відносини з приводу охорони життя та здоров'я, порядку реалізації повноважень службових осіб [8, с. 274].

Дослідження безпосереднього об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації ставить за необхідне визначення змісту інших його складових частин, якими є додатковий і факультативний безпосередні об'єкти злочину. Зміст додаткового безпосереднього об'єкта даного злочину становлять відносини, які охороняються іншими розділами особливої частини КК України, тобто входять до складу інших родових об'єктів. Під час ознайомлення з диспозицією ст. 206-2 КК України визначається, що поряд з основним безпосереднім об'єктом суспільно небезпечна шкода під час вчинення цього злочину заподіюється й іншим суспільним відносинам, а саме: життю, здоров'ю, власності. Особливо кваліфікований склад цього злочину як додатковий безпосередній об'єкт передбачає також сферу службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Додатковим факультативним об'єктом протиправним заволодінням майном установи, підприємства, організації можуть бути основи національної безпеки, воля, честь і гідність особи, громадська безпека та інші суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом.

У випадку злочину, передбаченого статтею 206-2 КК України, законодавець фактично передбачає кримінальну відповідальність за рейдерство, але не дає законодавчого визначення поняттю рейдерства. Згідно з точкою зору законодавця об'єктом рейдерства є сфера господарської діяльності, про що свідчить розміщення статті 206-2 у розділі «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України [9, с. 6].

Загальна уява про те, що об'єктом рейдерства є суспільні відносини, які взяті під охорону кримінальним законом, потребує пояснень. По-перше, законодавець із ряду причин під час позначення в статтях закону об'єкта рейдерства в одних випадках може вказувати лише на окремі елементи суспільних відносин. В інших випадках – називати правову форму, за якою завжди слід бачити відповідні суспільні відносини.

Проте об'єктивні і суб'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації свідчать про їх подібність до ознак злочинів проти власності корисливої спрямованості [7, с. 127].

Автор погоджується із цією думкою, оскільки це підтверджується аналізом окремих ознак складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України.

Отже, предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є майно підприємств, установ, організацій, який, по суті, відповідає всім ознакам чужого майна як предмета злочину проти власності.

Заволодіння, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, передбачає активну поведінку (дію) вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розповсюдження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна.

Заволодіння має бути протиправним, оскільки суб'єкт не має права на це майно, яке для нього є чужим. Винний не має ні дійсного, ні уявного права на заволодіння цим майном та усвідомлює, що це майно чуже і йому не належить. Він захоплює його протиправно. Таке заволодіння має бути безоплатним, оскільки майно не повертається, не оплачується, не відшкодовується власникові еквівалент, його вартості.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є настання злочинних наслідків – зменшення майна власника та збагачення його за його рахунок винної сторони, тобто обов'язковою об'єктивною ознакою даного злочину є заподіяння майнової шкоди.

Не можуть кваліфікуватися дії особи заволодіння майном підприємства, установи, організації, яка має право на отримання певного майна, але порушує встановлений порядок його передачі – отримання.

Заволодіння майном підприємства, установи, організації визнається неоплатним, якщо воно не було оплачене зовсім, або була оплачена лише його частина, або оплата була значно нижчою від його дійсної вартості. Коли була оплачена частина привласненого майна, то предметом цього злочину визнається неоплачена частина.

Заволодіння майном підприємства, установи організації вважається закінченим із моменту заподіяння майнової шкоди власнику, тобто з того моменту, коли власник втрачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися вказаним майном.

Таким чином, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації може бути визначене як протиправне, корисливе й неоплатне заволодіння майном підприємства, установи, організації з метою повернути його у свою власність і стати його фактичним володарем, фактичним власником.

Між незаконним заволодінням та майновою шкодою власника підприємства, установи, організації повинен бути встановлений необхідний причинно-наслідковий зв'язок, тобто така шкода має бути спричинена саме заволодінням, а не іншими діями чи обставинами.

Для злочину, передбаченого статтею 206-2 КК України, обов'язковою ознакою є спосіб його вчинення – з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Інтелектуальна ознака прямого умислу в злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, характеризується усвідомленням винним фактичної сторони діяння (протиправне заволодіння майном підприємства) та передбаченням настання матеріальної шкоди для власників цих підприємств.

Хоча диспозиція статті 206-2 КК України не містить додаткові ознаки суб'єктивної сторони цього злочину, але корисливий мотив є його обов'язковою ознакою, оскільки відповідає характеру та соціальної сутності цього злочину [7, с. 128].

Під рейдерством потрібно розуміти протиправне корисливе неоплатне заволодіння майном підприємства, установи, організації з метою звернути його у свою власність шляхом учинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації [7, с. 128].

Отже, на нашу думку, об'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, аналогічні до ознак злочинів проти власності за способом заволодіння чужим майном, заволодіння майном шляхом нападу або шахрайства. А за суб'єктивними ознаками злочин вчиняється з корисливих мотивів.

Таким чином, можна стверджувати, що об'єктом цього злочину є право власності, тобто право володіння, право розпорядження і право користування майном, та запропонувати його включити до IV розділу «Злочини проти власності» Особливої частини КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Расторпов С. Понятие объекта преступления история, состояние, перспектива / С. Расторпов // Уголовное право. – 2002. – № 1.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташеса, В.Я. Тація – 2 – е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком-Інтер, 2005. – 480 с.
3. Кривуля О.М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? / О.М. Кривуля, В.М. Куц // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1997. – № 2.
4. Фесенко Є.В. Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції / Є.В. Фесенко // Адвокат. – 2003. – № 6.
5. Явич Л.С. Право и общественные отношения (основные аспекты содержания и формы советского права) / Л.С. Явич. – М. : Юридическая литература, 1971. – 152 с.
6. Савченко А.В. Сучасне кримінальне право України : [курс лекцій] / А.В.Савченко, В.В. Кузнецов, О.В.Шанько. – К. : Паливода А.В., 2005. – 640с.
7. Бабанін С.В. Об'єкт рейдерства / С.В. Бабанін // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – № 2. – 2016.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А. В. Саченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінформ Інтер, 2016. – 1064 с.
9. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.